

Utvändig restaurering av Stöde kyrka

Stöde församling, Sundsvalls kommun

M
LÄNSMUSEET
VÄSTERNORRLAND

Länsmuseet Västernorrland
Kulturmiljöavdelningens rapport nr 2003:21

Innehåll:	Sid.
INLEDNING	3
SAMMANFATTNING	3
BESKRIVNING OCH HISTORIK	4
ORGANISATION	4
FÖRUTSÄTTNINGAR OCH PLANERADE ÅTGÄRDER	5
VIDTAGNA ÅTGÄRDER	5
ANTI-KVARISKA SYNPUNKTER	7
KÄLLOR	8

INLEDNING

Under perioden 2003 05 12 - 10 01 genomfördes en utvändigt restaurering av Stöde kyrka, Stöde församling i Sundsvalls kommun. Länsstyrelsen har genom beslut dnr. 433-3161-03 daterat 2003-04-02 givit tillstånd till ombyggnaden enligt åtgärdsförslag 2002-12-05 av Leif Markström, Bygg & Restaureringskonsult AB, Härnösand. Beslutet ersätter länsstyrelsens tidigare beslut dnr. 225-10786-00 daterat 2001-02-06 angående stabilisering av kyrkogrunden. Dessa åtgärder är enligt geoteknisk undersökning ej längre aktuella.

Länsmuseet Västernorrland har utfört antikvarisk kontroll enligt villkor i Länsstyrelsens beslut. Syftet med kontrollen är att den antikvariske experten tillför nödvändig kunskap om traditionella material och arbetsmetoder, i förekommande fall förtydligar och preciserar de kulturhistoriska värdena i detaljdiskussioner och avgör utifrån kulturhistoriska ställningstaganden beslut om insatser under arbetets gång. Avsikten är också att den antikvariska kontrollen skall öka vår kännedom och kunskap om de kulturhistoriska värdena som Stöde kyrka besitter och underlätta bevarandet av dessa värden. Den antikvariska kontrollanten skall dokumentera arbetet och sammanställa det i en rapport.

Från Länsmuseet Västernorrland har Hjördis Ek deltagit som antikvarisk kontrollant och Bodil Mascher har utfört rapportsammanställningen. Fotografier: Hjördis Ek. Ärendets d.nr. är 2003 / 00197.

SAMMANFATTNING

Under perioden 2003 05 12 - 10 01 genomfördes en utvändigt restaurering av Stöde kyrka omfattande putsning av tornet och putslagningar på övriga fasader samt ommålning av fönster. Både ytputs och underliggande gula färgskikt som eventuellt bestod av järnvitriol bilades ner på tornets samtliga fasader. På långhuset har partiell putslagning av sprickor utförts och övrig fastsittande puts har fått sitta kvar. Enligt planerna skulle man använda lufthårdnande kalkbruk och traditionell kalkfärg (gotlandskalk) vid restaureringen. Omputsningarna gjordes dock med hydrauliskt kalkbruk och avfärgningen har gjorts med Serpo Kulturkalk på grund av det cementhaltiga underlaget och risken för underliggande järnvitriolfärgad puts. Därmed kunde en mera omfattande nerbilning av putsen undvikas. På tornets övre del med reveterade fasader användes dock lufthårdnande kalkbruk. Spritputsningen på sockeln putslagades och avfärgades med akrylatfärg i en ljusgrå kulör, dvs. samma färgtyp och kulör som tidigare. Tornuret är ommålat och man har gjort en infästning av skyddsglasen. Man har monterat av de strävor som hade tillkommit under senare tid och åter frigjort klockbocken från övre tornstommen som konstruktionen ursprungligen var utförd. Åtgärden ska förhoppningsvis minska rörelserna i tornet under klockringning och framtida sprickbildningar i putsen. Även stegportarna har restaurerats. Man gjorde en omputsning med hydrauliskt kalkbruk.

Kyrkans fönstersnickerier (153 bågar) har ommålats slutligen med Lasol linoljefärg från Engwall & Claesson i befintlig grå kulör. 11 fönsterglas har ersatts. Endast på några bågar har söndervittrat trä ilagats i de övre delarna. Solbänken på sakristians fönster mot öster hade alltför kort utsprång. Utsprånget har iskarvats med ny plåt. Ljudluckorna målades med Lasol

linoljefärg i samma brungula kulör som tidigare. Två sönderfrusna stuprör på norra sidan har iskarvats med ett par meter nya rördelar.

BESKRIVNING OCH HISTORIK

Stöde kyrka har tresidigt avslutat långhus i väster och sekundärt östtorn. Sakristian är belägen i tornets bottenvåning. Stommen utgörs av skalmurar i gråsten med fullstensmur av tegel i valv, fönster- och dörromfattningar. Den spritputsade sockeln var på 1930- talet ljusröd. Fasaderna är vitputsade och sadeltaket är avtäckt med kyrkspån medan torntak och spira är klädda med kopparplåt. Kyrkan uppfördes år 1757 – 59 av byggmästaren Olof Romberg och ersatte en äldre 1200- talskyrka som revs år 1757. Den var ursprungligen tornlös och hade en smalt åttkantig planform. Invändigt har kyrkan en altaruppsats av Johan Edler d:ä färdigställd år 1763 och senmedeltida skulpturer tillskrivna Haaken Gulleasons verkstad.

Åren 1819 –24 revs valven och tunnvalvet av trä byggdes.

År 1881 byggdes tornet och en äldre klockstapel från 1600- talet revs. Kyrkans fönster byggdes om och blev rundbågiga och två fönster togs upp på vardera långhusväggen. Fasaderna putsades och avfärgades.

År 1936 putsades och avfärgades fasaderna. Invändigt införskaffades en ny kyrkorgel och den övre läktaren monterades ner.

År 1954 skedde en omfattande restaurering. Då byggdes en ny entré till sakristian genom tornets norra mur med en trappa till tornet. Den gamla sakristieingången från öster sattes igen.

Vid 1990- talets början putsades och avfärgades tornet och östra gaveln.

Portstolpar

Nuvarande murade och vitputsade portstolpar härstammar från 1880- talet och ersatte den gamla stegluckan från 1800- talets början. Den gamla stegluckan hade byggts på samma ställe som en ännu äldre, som försvann, när stora delar av kyrkogårdsmuren revs år 1757, samtidigt med den gamla kyrkan.

ORGANISATION

Beställare: Stöde församling, Edsta 2012, 860 13 Stöde. Byggnadsprogram /projektering/
projektledning: Leif Markström, Bygg & Restaureringskonsult AB, Härnösand.
Entreprenörer: Jämtfasad AB (puts) och Lars Sjögrens Måleri AB, Sundsvall.

FÖRUTSÄTTNINGAR OCH PLANERADE ÅTGÄRDER

Beskrivning före åtgärder

Målnings- och puts-skador förekom på både tornet och långhuset. Fönstren var i behov av restaurering och ommålning. Stegporten var i behov av restaurering av putsen.

Under senare tid har man stöttat klockbocken med strävor till tornets stomme sammansatt med en träbrygga omkring klockorna i stället för ett äldre kryss av timmer. Klockbocken bör vara fri från tornets övre del. Klockbocken skulle i stället ha varit infäst i höjd med långhusets tak. Strävorna upptäcktes i samband med ställningsbygget, då man märkte små rörelser i övre delen av tornet. Detta antogs också ha kunnat orsaka de putssprickor som hade uppstått i tornets fasad. Stommen i tornet utgörs från ljudluckornas underkant av trä, som utvändigt är reveterat.

Planerade åtgärder

- Omputsning av ytputsen på tornets samtliga fasader och långhusets östra gavelfasad med rent lufthårdnande kalkbruk samt avfärgning av de nyputsade fasadytorna med gotlandskalk. Ej fastsittande puts skulle rivas och partiell ilagning av putsskador skulle göras på långhuset. Bruket skulle ha liknande sammansättning som det befintliga och ytputsen en liknande gräng och struktur som den befintliga, putsen skulle ha minst 3 cm tjocklek i flera skikt. Hydrauliskt kalkbruk skulle användas till murning och fogning.
- Bortmontera de strävor som tillkommit under senare tid, för att minska rörelserna i tornet under klokringning.
- Ommålning av tornuret och infästning av skyddsglasen.
- Omputsning och avfärgning av stegporten.

VIDTAGNA ÅTGÄRDER

- Omputsning av ytputsen på tornets samtliga fasader med hydrauliskt kalkbruk, både ytputs och underliggande gula färgskikt som eventuellt bestod av järnvitriol har avlägsnats. På tornets övre del med reveterade fasader användes dock lufthårdnande kalkbruk. På långhuset har partiell putsilagning av sprickor utförts och övrig fastsittande puts har fått sitta kvar. Avfärgningen har gjorts med Serpo Kulturkalk. Spritputsen på sockeln putslagades och avfärgades med akrylatfärg (liksom tidigare) i en ljusgrå kulör.

Vid det inledande putsarbetet upptäckte man under ytputsen ett gulfärgat skikt både på tornet och långhusets fasader, som kunde ha varit järnvitriol. Dessutom bestod underliggande puts till stora delar av kc-haltigt material och tidigare cementhaltiga

lagningar. I stället för lufthårdnande kalkbruk och traditionell kalkfärg användes därför hydrauliskt kalkbruk och en färdigblandad fabriksfärg (Kulturkalk) för bättre vidhäftning.

Vid rengöringen av fasaderna och rensning av sprickorna i putsen kunde man konstatera att putsen på huvuddelen av norra fasaden och nordvästa gavelfasadens nedre delar upp till bröstningshöjd utgjordes av starkt cementhaltigt material (troligtvis Gullex). Därför beslöt man att inte bila ner hela putsen där, utan att endast ilaga sprickorna med hydrauliskt kalkbruk, eftersom putsskadorna inte var särskilt omfattande och en total nerknackning skulle innebära alltför höga kostnader. Däremot bilades all cementhaltig puts ner vid västra entrén och ersattes med hydrauliskt kalkbruk.

- Tornuret är ommålat och man har gjort en infästning av skyddsglasen.
- Förbindelsen mellan klockbocken och tornets stomme som åstadkom rörelser i tornets övre del har monterats bort.
- Kyrkans fönstersnickerier (153 bågar) har ommålats med Lasol linoljefärg från Engwall & Claesson i befintlig grå kulör. 11 fönsterglas har ersatts. På endast några bågar har söndevittrat trä ilagats i de övre delarna. Man har kompletterat tätningslister på alla fönsterbågar. Solbänken på sakristians fönster mot öster hade alltför kort utsprång. Utsprånget har iskarvats med ny plåt.
- Ljudluckorna målades med Lasol linoljefärg i samma brungula kulör som tidigare.
- Två stuprör på norra långsidan som hade sönderfrusit ett par meter har iskarvats med nya rördelar.
- På stegportarna revs befintlig puts och man gjorde en omputsning med hydrauliskt kalkbruk. Profillisterna genomgick kemisk rengöring.

Nymålat tornfönster.

Tornet före avfärgningen.

Iskarvat nytt stuprör på baksidan.

Långhusets nyputsade fasad.

ANTIQUARISKA SYNPUNKTER

Sammanlagt har fyra antikvariska kontroller skett under byggprocessen. De problem som diskuterats under arbetets gång har varit av teknisk art och kommenteras därför ej. Museet bedömer att slutresultatet varit gott och arbetet är godkänt ur antikvarisk synpunkt.

KÄLLOR

Cornell, Henrik: "Indals kyrka" i *Sveriges kyrkor. Medelpad* (red. Sigurd Curman och Johnny Roosval), Stockholm 1939.

Leif Markström: *Fasadrestaurering av Stöde kyrka. Byggnads- och målningsbeskrivning 2002-12-05.*